

Стан розробленості проблеми відкритої освіти через призму філософських досліджень

Состояние разработанности проблемы открытого образования через призму философских исследований

The state of development of the problem of open education through the prism of philosophical research

У статті представлено результати дослідження теоретико-методологічного та освітньо-політичного аспектів розвитку відкритої освіти у вітчизняній освітній системі. Встановлено, що відкрита освіта являє собою складний, комплексний соціальний феномен, дослідження якого передбачає цілісне вивчення, систематизацію та класифікацію джерел у багатьох галузях знань, що утворили протягом останніх десятиліть розвинений багатодисциплінарний та інтердисциплінарний дискурс. До найбільш розвинених складових такого дискурсу належать дослідження у галузі філософії освіти, соціології освіти, освітньої політики, дидактики вищої школи, інформаційно-комунікаційних технологій, педагогічної інноватики, теорії організацій, порівняльної педагогіки тощо. Комплексний характер досліджуваної проблеми передбачає системний розгляд зовнішніх та внутрішніх чинників її розвитку, освітньо-політичних процесів та нормативних документів, цілей, завдань, принципів, функцій, змісту, форм, методів, засобів, технологій, результатів, критеріїв та процедур оцінки якості тощо. Усе різноманіття наукових розвідок вітчизняних дослідників, об'єктом яких є відкрита освіта, ми об'єднали у кілька тематичних груп залежно від специфіки предмету, та виокремили такі аспекти розгляду, як теоретико-методологічний та освітньо-політичний. Належність нашого дослідження до галузі педагогічної компаративістики, зумовлює звернення до джерел порівняльно-педагогічного характеру, у яких розглядаються окремі аспекти досліджуваного нами освітнього феномену. Доведено, що теоретико-

методологічне обґрунтування відкритої освіти як нової освітньої парадигми будується у вітчизняній теорії освіти на фундаментальних засадах сучасних філософських концепцій, зокрема таких, як педагогічна синергетика, філософська гуманістика, теорія саморганізації.

Ключові слова: відкрита освіта, синергетичний підхід, філософська гуманістика, особистісно орієнтоване навчання.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розкриття сутності сучасних інноваційних форм навчання.

Мета статті. Дослідити теоретико-методологічний та освітньо-політичний аспекти розвитку відкритої освіти у вітчизняній освітній системі.

Розгляд теоретико-методологічного аспекту досліджуваної проблеми у розвідках вітчизняних науковців включає її філософське обґрунтування як інноваційної освітньої парадигми. Проблеми трансформації сучасної освітньої парадигми на засадах відкритості досліджують такі науковці, як В. Кремень (педагогічна синергетика), В. Пазенок (сучасна філософська гуманістика), А. Цикін (теорія саморганізації) та ін.

Прихильник синергетичного підходу, або філософії нестабільності, видатний український філософ В.Кремень вважає, що педагогічну синергетику можна означити як сферу педагогічного знання, яка ґрунтується на законах і закономірностях синергетики, тобто законах і закономірностях самоорганізації та саморозвитку педагогічної, освітньо-виховної системи. Педагогічна синергетика дає можливість по-новому підійти до розроблення проблем розвитку педагогічних систем і педагогічного процесу, розглядаючи їх насамперед із позиції відкритості, співтворчості та орієнтації на саморозвиток [4].

Науковець зазначає, що сутність системи освіти, заснованої на принципах синергетики, впливає з відкритості світу, процесів пізнання, навчання і виховання людини, тому вона і називається «відкритою». Досліджувану систему освіти український філософ вважає відкритою та

орієнтованою на саморозвиток, оскільки, по-перше, в ній постійно відбувається процес обміну інформацією (знаннями) між викладачем і студентом (зворотний зв'язок), цілеспрямованого отримання інформації (під час освітнього процесу з'являються нові цілі, методи і засоби навчання). По-друге, змінюється зміст освіти, який повинен постійно відповідати системі знань та вмінь учня. По-третє, освітній інформаційний простір, що постійно розширюється, виводить систему зі стану стійкої рівноваги, роблячи останню нерівноважною [4].

В.Г. Кремень підкреслює, що відкрита система освіти характеризується нелінійністю (знання та досвід поведінки не тільки нарощуються, а й виникають спонтанно, об'єктивно, непередбачувано завдяки процесам відкриття їх учнями); незавершеністю та відкритістю (інформація про знання повідомляється в неповному вигляді); суб'єктністю (знання належить тільки конкретному індивіду незалежно від рівня загальності знання); нестійкістю та нестабільністю (знання мінливі, перебувають, як і людина, в постійному розвитку, визначають можливість розвитку особистості).

Отже, синергетичний підхід вказує на те, що система освіти є здатною до самоорганізації, складною, відкритою, нелінійною, здатна досягати стану нестійкості, володіти як джерелами так і стоками інформації.

Представник сучасної філософської гуманістики – вітчизняний науковець В. Пазенок визначає, що особливої уваги в контексті реформування освітньої практики заслуговує людина як складна система, що саморозвивається за внутрішніми й зовнішніми законами, завдяки відкритості освіти. Тому саме педагогіка, спроможна формувати гуманні та відкриті відносини в освітньому середовищі, визначати засоби формування світогляду й емоційних якостей, вивчати особистість, яка навчається [5].

Дослідник підкреслює, що бурхливий розвиток антропології, генетики, соціальної психології, педагогіки, політології й інших наук під впливом глобалізації екологічних і демографічних явищ у розвитку цивілізації і наукового прогресу зумовив перебіг процесу «олюднення» освіти в сучасних

умовах: утвердження принципів нового, глобального гуманізму; досягнення відкритості індивідуального особистісного розвитку й цілісності особистості, формування її комунікативності, прагнення духовності; гуманітаризації людського мислення й насичення його гуманітарними знаннями, плюралізації дослідницької свідомості на основі визнання різних способів осягнення істини; розгортання перманентної творчості, пов'язаної з розвитком такої ціннісної установки свідомості, яка орієнтує людину на осягнення буття, що розуміється як самовизначення, самоствердження, самореалізація[5].

Ще одним важливим аспектом філософського знання, значимим для аналізу досліджуваної проблеми, є теорія саморганізації. Представник цієї течії – український філософ В.О. Цикін зазначає, що формування сучасної освітньої парадигми пов'язано зі змінами, які відбулись в наших уявленнях про природу, процеси пізнання та розвиток людини. Характерною рисою сучасного етапу розвитку науки є універсальний (глобальний) еволюціонізм, який поєднує ідеї еволюції з ідеями системного підходу і поширюється на всі сфери буття, налаштовуючи універсальний зв'язок між неживою, живою та соціальною матерією. Важливе значення у ствердженні принципу універсального еволюціонізму зіграли три найважливіші концептуальні напрями у науці XX ст.: теорія нестационарного Всесвіту, синергетика, теорія біологічної еволюції та розвинена на її основі концепція біосфери та ноосфери. В цей період, зазначає філософ, закінчився перехід більшості фундаментальних наукових дисциплін до вивчення нового типу об'єктів – систем, що самоорганізуються та саморозвиваються [7].

Отже, теоретико-методологічне обґрунтування відкритої освіти як нової освітньої парадигми будується у вітчизняній теорії освіти на фундаментальних засадах сучасних філософських концепцій, зокрема таких, як педагогічна синергетика, філософська гуманістика, теорія саморганізації.

Освітньо-політичний аспект розгляду проблеми відкритої освіти представлений дослідженнями таких українських науковців, як В. Ю. Биков,

В. М. Гейць, А. І. Даниленко та Е. М. Лібанова, В. Г. Кремень та В. І. Луговий, Б. І. Шуневич та ін..

Зокрема, провідний український фахівець у галузі інформатизації освіти В. Ю. Биков виокремлює широке коло чинників розвитку відкритої освіти, до яких, передусім, належать такі:

- демократизація процесу здобуття освіти, а саме вільний вибір та рівний доступ до якісної освіти широких верств населення незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання, фізичних чи розумових можливостей;

- гуманізація освіти; формування системного мислення; індивідуалізація навчання; технологізація культуротворчого процесу; безперервність;

- процеси інноваційного розвитку освіти, передусім змісту, стандартів, навчально-методичного забезпечення, методів, засобів, ресурсів, технологій освіти та систем управління нею;

- інформатизація освіти, що відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства й передбачає створення єдиного інформаційного освітнього простору на основі комп'ютерних технологій [1].

Поява зазначених чинників обумовлюється такими змінами в суспільстві, як: по-перше – поява нових вимог до освітнього рівня фахівців; по-друге – поява нових індивідуальних потреб студентів щодо їхнього особистісного розвитку та процесу отримання якісних знань; по-третє – поява в системі освіти нових можливостей щодо вдосконалення змісту й технологій навчання, що проявляються у глобальній інформатизації системи освіти, яка, відповідно, взаємодіє з іншими системами суспільства [1].

Чинники та тенденції розвитку інновацій у системі відкритої освіти стали предметом наукового інтересу Б. І. Шуневича. На його думку, розвиток відкритої освіти, спричинений політичними, економічними й соціокультурними особливостями розвитку країни [7]. Регулювання політики

відкритої освіти відбувається на державному рівні з урахуванням освітніх вимог населення. В умовах стрімкого розвитку ІКТ та за підтримки політики уряду в освітній системі мають місце такі тенденції її розвитку:

1) поява відкритих, віртуальних та гібридних вищих навчальних закладів, що використовують засоби й методи відкритої освіти і створюють власні розробки віртуального навчального середовища. Їхня освітня політика регулюється державними законопроектами з урахуванням можливостей навчальних закладів та потреб конкретного регіону;

2) створення відкритих дистанційних курсів для вивчення наук (економічних, соціальних, комп'ютерних), які найбільш затребувані населенням країни;

3) відкрите надання результатів оцінювання студентів (для отримання відповідної акредитації) різним комісіям та асоціаціям;

4) упровадження курсів підготовки викладачів для роботи у відкритому навчальному середовищі;

5) надання навчальним закладам фінансової допомоги державою, інколи це можуть бути кошти студентів від плати за навчання та гранти .

Освітньо-політичні підходи до вирішення проблеми запровадження інноваційної освітньої парадигми розглянуто в розвідках В. М. Гейця, А. І. Даниленка та Е. М. Лібанової. Науковці зазначають, що в умовах інноваційно-технологічного розвитку суспільства рушійною силою стають знання, тому формування професійного потенціалу людини, яке забезпечує система освіти, повинно реалізуватися в умовах інноваційної освіти. Для успішної реалізації інноваційного розвитку системи освіти науковці вважають за необхідне здійснити низку кроків:

1. Розбудова інноваційної системи освіти з акцентом на особистісно орієнтоване навчання, що сприятиме розвитку освіти протягом життя. Для реалізації даного завдання потрібні певні умови: відповідність вітчизняної освіти європейським стандартам, надання більшої автономії університетам, налагодження взаємодії між університетським та галузевим секторами науки

для розробки й імплементації дослідницьких проектів чи програм, забезпечення якісної професійної підготовки працівників освіти, впровадження сучасних ІКТ в організацію процесу навчання, залучення іноземних студентів до вітчизняних вишів та створення умов для заохочення до навчання талановитої молоді у вигляді стипендіальних фондів.

2. Відповідність процесу підготовки професійних освітніх кадрів сучасному інноваційному розвитку суспільства. Виходячи із завдань програми Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», науковці погоджуються, що успішна реалізація соціального, особистісного та професійного розвитку суспільства можлива на основі інноваційного розвитку систем освіти.

3. Підвищення інноваційної активності населення. Велика увага приділяється розвитку системи освіти протягом життя, яка сприяє успішній реалізації практики безперервної освіти. Важливою умовою для імплементації останньої є використання засобів відкритої освіти, а саме дистанційних. Серед заходів ефективного підвищення інноваційної активності населення найголовнішим є стимулювання поширення дистанційних форм навчання, підвищення гнучкості дистанційних навчальних програм з урахуванням особистісного підходу до тих, хто навчається [2; 3].

Висновок. Отже, аналіз та систематизація робіт українських науковців, присвячених теоретико-методологічному та освітньо-політичному аспектам розвитку відкритої освіти дозволило дійти висновку, що визначені науковцями чинники та шляхи розвитку даного феномена мають комплексний характер та зумовлені як освітньо-політичними й соціокультурними потребами суспільства, так і його економічними та технологічними можливостями.

Gubina O.Yu. The state of development of the problem of open education through the prism of philosophical research.

The article presents the results of the study of theoretical and methodological and educational and political aspects of the development of open education in the domestic educational system. Established that open education is a complex, complex social phenomenon, the study of which involves a coherent study, systematization and classification of sources in many areas of knowledge, which has created a multidisciplinary and interdisciplinary discourse over the past decades. The most developed components of such a discourse include research in the field of philosophy of education, sociology of education, educational policy, didactics of higher education, information and communication technologies, pedagogical innovations, the theory of organizations, comparative pedagogy, etc. The complex nature of the problem under investigation involves systematic consideration of external and internal factors of its development, educational and political processes and normative documents, goals, tasks, principles, functions, content, forms, methods, means, technologies, results, criteria and procedures for assessing quality, etc. We have united all the variety of scientific researches of domestic researchers, the object of which is open education, into several thematic groups depending on the specifics of the subject, and singled out such aspects of consideration as theoretical-methodological, educational and political. The affiliation of our research to the field of comparative pedagogy leads to an appeal to sources of comparative-pedagogical character, which consider certain aspects of the educational phenomenon under study. It is proved that theoretical and methodological substantiation of open education as a new educational paradigm is being built in the national theory of education on the fundamental principles of contemporary philosophical concepts, in particular such as pedagogical synergetics, philosophical humanism, self-organization theory.

Key words: open education, synergetic approach, philosophical humanistic, personally oriented learning.

Використана література:

1. Биков, В. Ю. (2010). *Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти суспільства*. Кив: Інститут засобів навчання АПН України.
2. Гейць, В. М. (2015). *Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь*. Київ: НАН України.
3. Даниленко, Л. І., Лібанова, Е. М., (2004). Педагогічні інновації та інноваційні технології. *Постметодика*, 6 (58), 23–26.
4. Кремень, В. (2013). Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 3, 3–13.
5. Пазенок, В. (2005). Гуманістичний принцип сучасної філософії освіти. *Філософія освіти* 1, 52–72. (75)
6. Цикин, А. В. (2003). Теория самоорганизации - современная парадигма образования и формирования модели учителя. *Практична філософія* 1, 174 –182.
7. Шуневич, Б. І. (2008). *Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки* (автореф. дис. д-ра. пед. наук: 13.00.01). Київ.

References:

1. Bykov, V. YU. (2010). *Vidkryte navchal'ne seredovyshe ta suchasni merezhni instrumenty system vidkrytoyi osvity suspil'stva*. Kyv: Instytut zasobiv navchannya APN Ukrayiny.
2. Heyts', V. M. (2015). *Innovatsiyna Ukrayina 2020 : natsional'na dopovid'*. Kyiv: NAN Ukrayiny.
3. Danylenko, L. I., Libanova, E. M., (2004). Pedahohichni innovatsiyi ta innovatsiyni tekhnolohiyi. *Postmetodyka*, 6 (58), 23–26.

4. Kremen', V. (2013). Pedahohichna synerhetyka: ponyatiyno-katehorial'nyy syntez. Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy, 3, 3–13.
5. Pazenok , V. (2005). Humanistychnyy pryntsyp suchasnoyi filosofiyi osvity. Filosofiya osvity 1, 52–72. (75)
6. Tsykyn, A. V. (2003). Teoryya samoorhanyzatsyy - sovremennaya paradyhma obrazovanyya y formyrovanyya modely uchytylya. Praktychna filosofiya 1, 174 –182.
7. Shunevych, B. I. (2008). Rozvytok dystantsiynoho navchannya u vyshchiy shkoli krayin Yevropy ta Pivnichnoyi Ameryky (avtoref. dys. d-ra. ped. nauk: 13.00.01). Kyiv.

Відомості про автора:

Губіна Оксана Юріївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету

gubinaoxana_@ukr.net

Gubina Oksana Yuriiivna - Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages of the Sumy National Agrarian University

gubinaoxana_@ukr.net